

UŞAK'TA İTTİHATÇI BİR MEKTEP MÜDÜRÜ: AHMET TAHİR EFENDİ (1876-1922)

Mehmet Salih ERKEK*

Özet

Osmanlı son döneminde Uşak'ta Gülşen-i İrfan adında özel bir mektep kurup müdürlüğünü yürütmüş olan Ahmet Tahir Efendi, Müderris Çallı Ömer Efendi'nin oğlu olup küçük yaşlardan itibaren özel bir eğitim almıştır. Babasının medresesine devam ettikten sonra ibtidai ve rüşdi eğitim veren mektebini açan Ahmet Tahir Efendi Uşak'ta devlet hizmetinde birçok görev almış kısa zamanda hem bu vazifeleri hem de mektebinde verdiği modern tarzdaki eğitim sayesinde Uşaklılar tarafından saygı duyulan bir kişi haline gelmiştir. Edebiyata karşı özel bir ilgi duyan Tahir Efendi çok erken yaşlarda şiirler kaleme almaya başlamış ve devrin önemli dergilerinde şiirleri yayınlanmıştır. II. Abdülhamid'e muhalif olup İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın olan Ahmet Tahir Efendi bu dönemde Osmanlıcılık fikrinin etkisinde kalmıştır. Özellikle mektebin kapanmasına yakın gerçekleştirilen tevzi-i mükâfat töreninde öğrencileriyle gerçekleştirdiği gösteride adeta İttihat ve Terakki Cemiyetinin propagandasını yapmıştır. Uşak'ın kanaat önderlerinden birisi olan Ahmet Tahir Efendi Yunanlılar tarafından 1922 yılında kızı ile birlikte evinin önünde şehit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ahmet Tahir, Gülşen-i İrfan Mektebi, Uşak, Hürriyet, Eğitim*

A Unionist School Principal at Usak: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)

Abstract

Ahmet Tahir Efendi who is the founder and the principal of a private school named Gulsen-i Irfan, is the son of Muderris Callı Omer Efendi and he was privately educated since his early ages. After finishing his education at his father's Madrasah, he founded his school which had been giving education at elemantry and secondry

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

levels. He worked in various government services in Uşak and was seen as a respected person after a short term by the citizens of Uşak with these services and with the education he had been giving in a modern style at his school. As a special admirer of literacy, Ahmet Tahir Efendi had begun writing poems at an early age and his poems were published in famous literary journals of his age. Being close to Committee of Union and Progress as an opponent of Abdel-Hamid II, Ahmet Tahir Efendi was influenced by the idea of Ottomanism. Especially at the demonstration that he performed with his students in The Ceremony of Delivery of the Rewards at the end of school term, he virtually had propagated the Committee of Union and Progress. As an opinion leader of Uşak, he was martyred with his daughter by Greeks at the front yard of his house in 1922

Keywords: *Ahmet Tahir, School of Gulşen-i İrfan, Uşak, Liberty, Education*

Giriş

Osmanlı son döneminde Uşak'ın yetiştirdiği önemli isimlerden birisi olan Ahmet Tahir Efendi hem anne tarafından Uşak'ın tanınmış ailelerinden Ayıntabî sülalesine mensup olması hem de dönemin hatırı sayılır müderrislerinden Çallı Ömer Efendi'nin oğlu olması dolayısıyla Uşaklıların yakından tanıdığı bir isim olmuştur. Babası Müderris Çallı Ömer Efendi'den devralmış olduğu eğitimcilik vasfını layıkıyla yerine getirmiş ve Uşaklılar tarafından “Hoca Tahir Efendi” veya Uşak'ın “İrfan Babası” adlarıyla anılmıştır. Kurduğu ve müdürlüğünü yürütmüş olduğu Gülşen-i İrfan Mektebi'nde usûl-i cedid¹ üzere eğitim veren Ahmet Tahir Efendi sadece eğitimci kişiliği ile değil yerine getirmiş olduğu vazifeler ve oynamış olduğu toplumsal rollerle hatırı sayılan ve sözüne güvenilen bir karakter olarak ortaya çıkmıştır. Girit'in elden çıkması üzerine yapılan mitingde veya Yunanlılar tarafından şehit edilen bir Uşaklının cenaze merasiminde de onu hep ön planda görmek mümkündür. Sahip olduğu bu özellikler neticesinde kurduğu mektep Uşak ileri gelenlerinin toplanıp zaman geçirdikleri, ilmi sohbetler yaptıkları bir dergâh haline gelmiş, Hoca Tahir Efendi'nin sohbetinden yararlanmak isteyenlerin adresi olmuştur. Gençliği devletin içte ve dışta sıkıntılı zamanlar geçirdiği II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerine rastlayan Ahmet Tahir Efendi'nin bu meselelere kayıtsız kalması düşünülmezdi. Özellikle İttihat ve

¹ Usûl-i cedid hareketi “ders araç ve gereçleri konusunda yenileşme, özellikle öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerini bırakıp yeni ve etkili öğretim yöntemleri uygulamasıdır.” Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2010, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, s. 207.

Uşak'ta İttihatçı Bir Mektep Müdürü: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)

Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkiler kuran Ahmet Tahir Efendi'nin II Abdülhamid'e şiddetli muhalefet ettiği görülmektedir. İttihâd-ı ânâsır fikrine derinden bağlı olduğunu gördüğümüz Ahmet Tahir Efendi, sonraki dönemlerde bu çizgisini devam ettirmiş, vatanperver ve hürriyetçi tavırlar sergilemiştir.

Bu çalışmada, kendisi hakkında sınırlı bilgi sahibi olduğumuz Ahmet Tahir Efendi'nin ailesi, eğitimi, şairliği, siyasi hayatı, eğitimciliği, Uşak şehri için oynadığı rolleri ve Yunanlılar tarafından şehit edilişi hakkında bilgi verilecektir.

Uşak'ta Bir Ulema Ailesi'nin Ferdi Olarak Ahmet Tahir Efendi

Uşak'ın tanınmış şahsiyetlerinden ve kanaat önderlerinden birisi olan Ahmet Tahir Efendi² 10 Nisan 1876 Pazartesi günü Uşak'ta Sabah Mahallesinde dünyaya gelmiştir.³ Babası Denizli'nin Çal İlçesine bağlı

² Ahmet Tahir Efendi'nin oğlu olan eski Milli Eğitim Bakanlarından Orhan Dengiz 1980 ve 1982 yıllarında iki dosya halinde ailesi ile ilgili notlar tutmuştur. Çalışmamız boyunca Orhan Dengiz tarafından kaleme alınan daha kısa ve daha çok Gülşen-i İrfan Mektebi ile ilgili bilgiler veren 1980 senesine ait olan kayıtlardan Aile Belgeleri 1, ilk notlara göre daha teferruatlı olarak hazırlanan 1982 senesine ait olanlardan ise Aile Belgeleri 2 diye bahsedilecektir. Aile kayıtlarını tarafımıza verme lütfunda buldukları için Orhan Dengiz'in oğlu Ahmet Tahir Dengiz Beyefendiye teşekkürü bir borç biliriz. 1918 yılında Uşak'ta dünyaya gelen Orhan Dengiz, Ahmet Tahir Bey ve Esmâ Hanım'ın çocuğu olup ilkokulu Uşak'ta Lise'yi Kütahya'da okumuştur. İstanbul Üniversitesi Yüksek Öğretmen Okulu Coğrafya Bölümü mezunudur. Afyon, Mersin ve Kütahya'da öğretmenlik yapan Dengiz, X. Dönem milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti'den Uşak milletvekili olarak seçilmiştir. Milletvekilliği sona erdikten sonra Ankara Atatürk Lisesi'nde coğrafya öğretmeni olarak görev yapan Dengiz, Adalet Partisinden XIII. Dönemde yeniden milletvekili seçilmiş ve 27.10.1965-03.04.1967 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur. XIV. ve XV. Dönemlerde Adalet Partisi'nden Uşak milletvekili olarak meclise giren Orhan Dengiz 15.04.1973-26.01.1974 tarihleri arasında ikinci kez Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Evli ve iki çocuk babası olan Dengiz, 11.01.1985 tarihinde vefat etmiştir. Buğra İnal, Cumhuriyet Döneminde Uşak'ta Siyaset ve Siyasetçiler (1923-1980), Meta Basım, İzmir, 2011, s. 111-113.

³ Orhan Dengiz, Aile Belgeleri 2, 1982, s. 1. Haşim Tümer eserinde Ahmet Tahir Efendi'nin H.1289/M.1874 yılında dünyaya geldiğini yazmaktadır. Haşim Tümer, Uşak Tarihi, Gün Matbaası, İstanbul, 1971, s. 81. Hâlbuki H. 1289 senesi M. 1872/1873 senelerine tekabül etmektedir. Ahmet Tahir Efendi'nin doğum tarihinin Orhan Dengiz'in verdiği tarih olma olasılığı oldukça yüksektir. Çünkü Aile Belgeleri 2'nin önsözünde Dengiz "Bir sene önce babamın Uşak İdadisinde görev yaptığını düşünerek Milli Eğitim Bakanlığında bir dosyası olup olmadığını araştırdım. Eski dosyalar arasında 13983 numarada kayıtlı bir dosyasını buldum. Dosya içinde babamın el yazısıyla yazılmış tercüme-i hal tezkeresi, diploması, icazetnâmesi, nüfus hüviyet cüzdanı sureti, Milli Eğitim Bakanlığınca verilen Gülşen-i İrfan Mektebi adıyla kurduğu hususi mektebin ruhsatnâmesi, kendisine mahalli idare tarafından

Develler Köyünde 1839 yılında dünyaya gelen ve asıl adı Ömer Hulusi olan Müderris Çallı Ömer Efendi'dir.⁴ Çallı Ömer Efendi küçük yaşta yetim kalmış, bir müddet Çal/Ortaköy'de kaldıktan sonra genç yaşta Uşak'a gelmiş ve Antepli Medresesi adıyla meşhur Antepli Hacı Ahmet Efendi'nin medresesine girmiştir. Çallı Ömer Efendi Ayıntabîzâde'den feyz almış ve kızı Ümmü Gülsüm Hanımla evlenerek ona damat olmuştur.⁵ Daha sonra İstasyon Caddesi üzerinde bugün Orman İdaresinin bulunduğu yerde geniş bahçesi olan bir arsa üzerinde yirmi odalı bir medrese kurmuştur. Çallı Ömer Efendi Medresesi adı ile eğitim veren bu kurumun arsası 1891 yılında Ömer Efendi tarafından vakfedilmiştir. Arsanın bir köşesinde taş yapılı bir camii, bol sulu bir şadırvan ve medresenin karşı köşesinde Ömer Efendi'nin evi yer almaktaydı. Uşak'ın Yunan işgali altında bulunduğu 29 Ağustos 1920 ile 1 Eylül 1922 tarihleri arasında medrese ve camii Yunan ordusunun tarafından silah ve cephane deposu olarak kullanılmıştır.⁶

Orhan Dengiz, babasının; sicil dosyasında yer alan tercüme-i hal varakasında Ömer Efendi için; “pederim Uşak'ta otuz sene ulûm-u arabîye ve şer'îyeyi talim ile bir hayli talebeye icazet vermiştir” dediğini ve buradan dedesinin 1865 yıllarında 25 yaşlarında iken bu medresede eğitim vermeye başladığını ifade etmektedir.⁷ Çallı Ömer Efendi Medresesi kısa zamanda verdiği eğitim ile ön plana çıkmış ve Anadolu'nun birçok bölgesinden talebenin eğitim aldığı bir külliye haline dönüşmüş ve dönemin ileri gelenlerinin ilmi sohbetler yaptıkları bir merkez haline almıştır. Kısa süre içerisinde ilmi, hali ve tavırlarıyla Uşaklıların saygı gösterdikleri bir zat haline gelen Ömer Efendi, Nakşibendi tarikatına mensup olduğundan medresenin bir

verilen resmi ve hususi vazifelere ait yazıların tasdikli suretleriyle, Gülşen-i İrfan Çiçekleri adında iki kitabı vardı.” demektedir. Yani Orhan Dengiz bu dosyanın içerisinde babasına ait nüfus hüviyet cüzdanını ve tercüme-i hal varakasını görmüş ve doğum tarihini buradaki kayda göre yazmış olmalıdır. İlgili sicil dosyasını araştırmamızda kullanmak için 2016 yılı başında Milli Eğitim Bakanlığı'na yaptığımız başvuru mevzuat gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Yine bu doğum tarihinin doğruluğunu destekleyecek bir kayda Nilüfer Mecmuasında rastlıyoruz. Ahmet Tahir Efendi'nin Bursa'da yayınlanan dergiye gönderdiği bir şiir için; “Ayıntâbî merhumun hafîdi fâzıla-yı mahalliyeden Hâce Ömer Efendinin on dört yaşında mahdûmu Hafız Tahir Efendinin bir kıt'a-yı ra'nâsı olarak gönderilmiştir” denilmektedir. *Nilüfer*, Sene: 5, Sayı: 52, 1 Cemaziyelevvel 1308, s. 635. Bu durumda doğum tarihinin en geç H. 1294 olması gerekmektedir.

⁴ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 1.

⁵ Tümer, a.g.e., s. 67.

⁶ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 2-3.

⁷ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 2.

bölümünü dergah olarak kullanıyordu. Kendisini tanıyanların tariflerine göre başında keçeden fes ve beyaz sarık, üstünde siyah sadakordan cüppe, cüppe altında çitari basmadan üç peşli entari, ayağında sarı sahtiyandan mest bulunan ve elinde kısa bir asa ile dolaşan Ömer Efendi'nin,⁸ evinden çarşıya giderken esnafın kendisine gösterdiği hürmetten rahatsız olduğu için kenar yollardan gitmeyi tercih ettiği ifade edilmektedir.⁹

Çallı Ömer Efendi 1894 yılında Uşak'ta vefat etmiştir. Mezarı, bugün Orhan Dengiz Anadolu Lisesi'nin bulunduğu alanda yer alan Antepli Medresesinin ortasındaki aile mezarlığında bulunmaktayken daha sonra kaldırılarak şehrin büyük mezarlıklarından birisine nakledilmiş, mezar taşı çok büyük olduğu için götürülememiş ve Uşak Müzesi bahçesine konulmuştur. Üstüvane şeklinde mermerden yapılmış olan mezar taşının üst tarafına Nakşibendi tarikatının külahı resmedilmiştir. Külah kısadır ve üstünde sarığı işaret eden bir bant vardır. Taşın yuvarlak bedenine kabartma ile şu yazı yazılmıştır:¹⁰

Lâ mevcud, illâ hû
Sahib'ül medrese üstâdı küll
Mazhar-ı feyz-i Habibî Mevlâ
Mevlidi Çal, mekânı Uşak
Elli beş yaşına vardıktan heman
Eyledi azm-i behişt-i ukbâ
Düşdü tarih kamer-i cevherden
Fevtine (...) reşid-ül ulemâ
Sene: 1312

Eğitimi ve Görevleri

Ahmet Tahir Efendi ilk eğitimini babasının medresesinde tek bir hocadan almıştır. Daha sonra rüşdiye mektebine kaydolmuş ve burada Kuran-ı Kerim, ulûm-ı diniye, ilm-i ahlâk, kitabet, imlâ, Arabî, Farisî, hesap, hendese, coğrafya, tarih, hüsn-ü hat, dersleri okumuş ve 1886'da bu okuldan mezun olmuştur. Babasının öldüğü 1894 yılına kadar hem babasından hem de özel muallimlerden Arapça ve Farsça dersleri ile fûnun-u cedide ve edebiyat dersleri almıştır. On dört yaşında hafız olduğunu öğrendiğimiz Ahmet Tahir

⁸ Tümer, a.g.e., s. 67.

⁹ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 3.

¹⁰ Tümer, a.g.e., s. 67.

Efendi,¹¹ 1895’de on dokuz yaşında iken Uşak’ta medresesi bulunan Maksudzâde Ali Efendi’den de icazetname almıştır.¹²

Ahmet Tahir Efendi bu tarihten itibaren maarif hayatının içerisinde görülmeye başlanmıştır. 1898/1899 senesi Uşak Maarif Komisyonunda, Müftü Efendi’nin riyasetinde Tirizâde Mehmet Paşa, Yılcızcâde Osman Efendi, Nakibüleşrâf Kaymakamı Hafız Ahmed Efendi ve Mekteb-i Rüşdiye muallim-i evveli Hasan Hilmi Efendiyle birlikte ilk kez Ahmet Tahir Efendi’yi de görüyoruz.¹³ 1899/1900 ve 1900/1901 senelerinde de komisyondaki görevine devam eden Ahmet Tahir Efendi’nin ismi 1900/1901’de Muallim Osman Nuri Efendi ile birlikte Şems’ül Maarif Mektebi muallimleri arasında geçmektedir.¹⁴ 1901/1902 senesine ait salnâmede Maarif Komisyonu’na ait kayıt bulunmadığından Ahmet Tahir Efendi’nin görevine devam edip etmediğini bilemiyoruz ancak 1902/1903 ve 1903/1904 senelerinde komisyon içerisinde yer almadığı anlaşılmaktadır. Ancak 1904’den 1908’e kadar dört yıl daha aynı komisyonda Ahmet Tahir Efendi’nin ismini görmekteyiz.

Ahmet Tahir Bey Uşak Kazası Maarif Komisyonu azalığından başka R.1329/M.1913-1914 yılında Hüdavendigâr Vilayeti Meclis-i Umûmî Maarif Encümeni kâtiplik görevini de yürütmüştür.¹⁵

1901 senesinde Ahmet Tahir Efendi, babasına ait medresenin bir köşesinde Gülşen-i İrfan Mektebini açarak eğitim öğretim faaliyetlerine başladı. Bu okulun müessisi ve muallim-i evveli olan Ahmet Tahir Efendi’nin muallimlik hayatı bu şekilde başlamış oldu. Mektep kapanıncaya kadar okulun müdürü ve muallim-i evveli olan Ahmet Tahir Efendi Gülşen-i İrfan dışında yukarıda belirtildiği üzere 1901/1902’de Şems’ül Maarif Mektebinde hocalık yapmış, bunun yanı sıra Uşak İdadi’sinde 14 Şubat 1914’de Gınâ (Müzik) ve 15 Eylül 1914 tarihinde de Türkçe muallimliğine atanmıştır. Bu okullardaki

¹¹ *Nilüfer*, Sene: 5, Sayı: 52, 1 Cemaziyelevvel 1308, s. 635.

¹² *Dengiz, Aile Belgeleri 2*, s. 2.

¹³ 1898-1899/H. 1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Bursa, s. 167.

¹⁴ 1900-1901/H. 1318 Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Bursa, s. 221.

¹⁵ H. 1329/M. 1911 senesi Hüdavendigâr Vilayeti Maarif Komisyonu Üyeleri: Reis: Hulusi Efendi Kütahya, Mazbata Muharriri: Şeref Bey Simav, Kâtib: Tahir Bey Uşak, Aza: Hacı Ahmed Efendi Gediz, Aza: Cemal Efendi Karahisar, Aza: Receb Bey İnegöl, Aza: Hacı Rıza Bey Bursa, Aza: Şükrü Efendi Karahisar, Aza: Hacı Müslim Efendi Eskişehir, Aza: Mehmed Kemal Efendi Uşak, Aza: Hacı Mehmed Efendi İnegöl, Aza: Mustafa Efendi Orhaneli, Aza: Veli Bey Eskişehir, Aza: Yusuf Ziya Efendi Karahisar. Hüdavendigâr Vilâyeti 1329 Senesi Meclis-i Umûmî İctimainın Zabıtnâme ve Mukerrerâtı, Bursa, 1330, s. 58.

muallimliğinin yanı sıra Fransız Mektebinde Türkçe,¹⁶ Darülhilafe Mektebinde de yine müzik derslerini yürütmüştür.¹⁷

Kurduğu okul ve muallimliği sayesinde kısa zamanda Uşaklılar nezdinde önemli bir noktaya gelen Ahmet Tahir Efendi Uşaklılar tarafından “Hoca Tahir” diye anılmaya başlanmış ve kısa süre içerisinde sözü dinlenen ve itibar gören bir şahsiyet haline gelmiştir. Adeta bir kanaat önderi olarak kabul edilen Ahmet Tahir Efendi sadece eğitim alanında faaliyetlerde bulunmamış, bunun yanı sıra Hüdavendigâr Vilayeti Meclis-i Umumi azalığı,¹⁸ Uşak Kazasında Ahz-ı Asker Meclisi azalığı, Kur’a Meclisi azalığı, resmi ve özel mektepler müfettişliği, Kur’a Mümeyyizliği, Meclis-i Mebusan ve Vilayet azalığı seçimi için Hacı Hasan ve Hamidiye Mahallelerinin müntehib-i sâniligi, Vilayet Meclis-i Umumi azalığı ve kâtipliği, Evkâf Komisyonu azalığı gibi görevleri de yerine getirmiştir.¹⁹

Bir Kanaat Önderi Ahmet Tahir Efendi

Ahmet Tahir Efendi'nin Uşak için yaptığı çalışmalar ve Uşaklılar nezdinde durumunu gösteren bazı örnekler de bulunmaktadır. Ahmet Tahir Efendi'nin Hüdavendigâr Vilayeti Meclis-i Umûmîsi içerisinde Uşak ve Uşak maarifi için sunduğu önerilerden birçoğu kabul görmüş ve karar aşamasına geçmiştir. Bunlardan bir tanesi Sivaslı Karyesinde belediye teşkiline dair verdiği varakadır ki bu öneri encümen tarafından uygun görülmüştür.²⁰ Bu konudaki diğer bir örnek ise daha anlamlıdır. Girit'in Yunanistan'a bağlanması üzerine Şura-yı Ümmet gazetesine Uşak'tan çekilen bir telgrafta “Girit'in Yunanistan'a ilhâkı şâyia-yı sakîmesi bizim tüylerimizi ürpertti. Eskiden beri hadisât-ı feciyyesi ve hatırât-ı elîmesi kalblerimizi çâk etmekte olan sevgili ceziremizin bilâ sebep elden çıkmasına biz Osmanlılar bir türlü razı olamayız. İşte bu şüyû'-ı cân-hırâş üzerine Müslim ve gayrimüslim on bin ahali de meydanda ictimâ' ederek son katre-i hûnumuzu îsâr edinceye kadar vatanımızın her zerre-i tamamı muhafaza ve müdafaasına der-miyân

¹⁶ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 3.

¹⁷ Tümer, a.g.e., s. 92.

¹⁸ Meclisin Uşak Kazasını temsil eden azaları şu isimlerden oluşmaktaydı: 43 numaralı Yılcıncızâde Bekir Bey, 44 numaralı Tahir Bey, 45 numaralı Mehmed Şükrü Efendi ve 46 numaralı Mehmed Ali Efendi. Hüdavendigâr Vilâyeti 1329 Senesi Meclis-i Umûmî İctimainın Zabıtname ve Mukerrerâtı, Bursa, 1330, s. 57.

¹⁹ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 3.

²⁰ Hüdavendigâr Vilâyeti 1329 Senesi Meclis-i Umûmî İctimainın Zabıtname ve Mukerrerâtı, Bursa, 1330, s. 36.

eylediğimizi kemâl-i ehemmiyetle arza müsâraat eyleriz.”²¹ denilerek durumdan duyulan üzüntü dile getirilmiştir. Telgrafın altında Uşak ahalisi adına bu telgrafi çekenler arasında Ali Rıza, Mehmed Hilmi, İbrahim Halid, Mitan Ohannes, Yorgi Haralambo, Ragıb, Giridî Mustafa Rıza ile birlikte Ahmet Tahir Efendi'nin isminin de bulunması onun Uşak'ın ileri gelenlerinden birisi olarak kabul edildiğinin en somut örneğidir. Bu telgrafın çekilmesinden hemen önce de Uşak'ta Müslim ve gayrimüslim on bin kadar kişi Girit'in Yunanistan'a katılmasını protesto etmiştir.²² Girit konusunda hayli hassas olduğunu gördüğümüz Ahmet Tahir Efendi Gülşen-i İrfan Mektebi'nde yapılan törende Girit'e özel bir bölüm ayırmıştır. Kendisinin yazdığını düşündüğümüz “Girit İçin”²³ adlı şiiri 94 numaralı Fahri Efendi okumuş, arkasından da öğrenciler tarafından toplu halde “Girit Marşı” seslendirilmiştir.²⁴

Ahmet Tahir Efendi'nin Uşaklılara önderlik ettiğine dair bir olayı Gülşen-i İrfan Mektebinde okumuş olan Memduh Uşaklıgil'in oğlu Sadık Uşaklıgil şu şekilde anlatmıştır: “Hoca Tahir Efendi, Yunan işgali sırasında bir Rum tarafından öldürülen Sofular ailesinden bir şehidin cenazesini, işgal komutanının cenazenin ‘taşkınlığa mahal verilmeden’, sessizce kaldırılmasını emretmesine rağmen o zaman on beş yaşlarında olan öğrencisi Memduh Yıldırım'a okulundan getirttiği kocaman bir Türk bayrağına sararak ilahiler eşliğinde defnetmiştir. Bu hareketiyle cenaze merasimini adeta bir miting ve protesto gösterisine çevirmiştir. Halk öfkesini haykırırken Yunan askerleri korkmuş ve müdahale edememiştir.”²⁵

İttihat-Terakki ve Ahmet Tahir Efendi

Ahmet Tahir Efendi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensubiyetini kesin olarak ortaya koyacak kaynaklara sahip olmamakla birlikte II. Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup olduğunu düşünmekteyiz. Müdürlüğünü yapmış olduğu Gülşen-i İrfan Mektebi'nin yılsonunda düzenlemiş olduğu tevzî-i mükâfat törenlerinde gerçekleşen etkinlikleri yayınladığı Gülşen-i İrfan Çiçekleri adlı kitap bu konuda ki görüşümüzü destekleyen önemli bir kanıt durumundadır. 1911 yılında basılan

²¹ “Şura-yı Ümmete”, *Şura-yı Ümmet*, 12 Kânunusani 1324.

²² Sabah, 2 Kânunusani 1324.

²³ Ahmet Tahir, *Gülşen-i İrfan Çiçekleri*, s. 77-79.

²⁴ Ahmet Tahir, a.g.e., s. 80-81.

²⁵ Sadık Uşaklıgil, d.t.:1946, d.y.: Uşak, 24.06.2016 tarihli görüşme.

ve içerisinde öğrencilerin sergiledikleri oyunların, okudukları şiirlerin, marşların ve nutukların bulunduğu bu kitap, Ahmet Tahir Bey tarafından İzmir'de bastırılmıştır. Kitabın girişinde Ahmet Tahir Efendi, Meşrutiyet'in ilanından sonra iki kez gerçekleştirilen tevzî-i mükâfat törenlerindeki muhavere ve neşideleri yayınlamamış olmaktan dolayı pişman olduğunu ifade etmektedir.²⁶ Gülşen-i İrfan Çiçekleri adlı kitap Ahmet Tahir Efendi'nin bizzat kaleme aldığı ve öğrencilerin; veliler ve şehrin ileri gelenlerinin önünde sergiledikleri gösterilerden oluşmaktadır. Bu açıdan kitap doğrudan doğruya Ahmet Tahir Efendi'nin düşüncelerini yansıtmaktadır denilebilir. İlk muhavereyle birlikte kitapta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmen dillendirdiği fikirler çocuklar tarafından aktarılmaya başlanılmıştır. Özellikle ittihâd-ı ânâsır fikrine önemli vurgular yapılmakta, adalet, uhuvvet, müsavat ve hürriyet sloganları çocuklar tarafından çeşitli şekillerde izleyenlere aktarılmaktadır. İttihat ve Terakki'nin militer yönüne vurgu yapan, vatani, askerliği ve zabıtlığı kutsayan şiirler ve marşlarla (Hareket Ordusu Marşı, Küçük Asker Marşı, Sancak Marşı v.b.) örülü olan kurgu gösterinin sonuna kadar bu şekilde devam etmektedir. Ahmet Tahir Efendi'nin Sultan Abdülhamid'e bakış açısını göstermesi açısından yedinci bölüm oldukça ilginçtir. Bu bölümde Sultan Abdülhamid'e ciddi eleştiriler yönelt(iril)en öğrenciler kıta kıta Küçük Asker marşını söyledikten sonra aralarında konuşmaya başladıklarında Sultan Abdülhamid için “hırsız, katil, zalim, vatani düşmana satan, korkak” gibi ifadeler kullanmaktadırlar.²⁷ Elbette ki bir kişinin Sultan Abdülhamid'e karşı olması o kişiyi doğrudan İttihatçı olarak nitelenecek için yeterli bir sebep değildir ancak gösterinin bazı bölümlerinde doğrudan cemiyetin isminin zikredilmesi ve cemiyetten övgüyle bahsedilmesi daha somut bağ kurmamızı sağlıyor. Örneğin gösterinin dördüncü bölümünde öğrenciler tarafından okunan Kardeş Marşı'nın bir kıtasında Ahmet Tahir Efendi;

İttihada uyarız,
Hep terakki umarız,
Büyümeiktir arzumuz,
Yüksektedir gözümüz

²⁶ Ahmet Tahir, Gülşen-i İrfan Çiçekleri, Keşişyan Matbaası, İzmir, 1327, s. 3.

²⁷ Mehmet Salih Erkek, “31 Mart'ın Taşraya Yansıması: Uşak Gülşen-i İrfan Mektebi Tevzi-i Mükâfat Töreni”, Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu, Bildiriler, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 215.

diyerek cemiyete bir gönderme yapmıştır.²⁸ Yine on yedinci bölümde umumi nutuk başlığı altında Ali Efendi tarafından yapılan uzun konuşmada memleketin içinde bulunduğu durum Avrupa ve Amerika ile mukayese edilerek, içine düşülmüş olan bu elim durumun sebebinin Sultan Abdülhamid olduğu ve ülkeyi bu durumdan kurtarmak için İttihat Terakki'nin nasıl bir rol oynadığı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bizim dinimiz kitaplarımızda bu çalışmaklığı bize emrettiği halde biz maa-t-teessüf çalışmamışız. Pek geride kalmışız. Milletimizin bu geride kalmasına sebep, yalnız kendi batâeti de değildir. Bu tedenniye hükümdarların, müstebit adamlarında pek çok tesiri olmuştur. Zaten onlar milletin okumasını yazmasını, ilerlemesini istemediler. Zira o kadar biliyorlardı ki maarif terakki eder ise millet üzerindeki nüfuz ve haysiyetleri, satvet ve saltanatları münkesir olacak. Onları hiç kimse cehalet ve istibdatından dolayı tanımayacak. Allahı azim’üş-şana bin kere hamd ederiz ki bizim gibi mini minilere merhamet eylemiş. Ümîd-i fütûhâtımızı canlandırmış. İkbâl ve saadet-i âtîmizi takdir buyurmuş ki, bizim zamanımızda meşrutiyeti istihsale muvaffak eyledi. Şöyle ki: Bir kuvve-i berkiye gibi “İttihat ve Terakki Cemiyetini” meydana çıkardı. Zaten onlar Memâlik-i Osmanî’yede yüzlerce seneden beri hükümfermâ olan ve milletin her dakika kanını savurmakta, inkırâz ve felaketini hazırlamakta bulunan hükümet-i mutlakayı zîr ve zîr etti. Abdülhamid’i taht-ı hûn-ı aludundan indirdi. Şimdi milletin afak-ı tealisinde Sultan Mehmet Reşat Han gibi bir hurşid-i saltanat ve adalet parlamaktadır. O saye-i derhuşanın ebedi devam olmasını can-ı vildan istirham eyleriz. Bu meşrutiyet bizim için mektepleri, maarifi canlandıracak vakıa birden olmayacak gibi görünüyorsa da herhalde bu nimete, bu saadete er geç nail olacağız.

Çalışalım, çalışalım... Her fert uhdesine düşen vazife-yi himmet ve insanıyeti ifa eylesin. Ümidvarız ki, Allah bize en münevver âlem-i istikbali açacak, bize dünyamızda cenneti gösterecektir.”²⁹

Görüldüğü üzere Ahmet Tahir Efendi'nin İttihat ve Terakki'ye üye olup olmadığını tam olarak bilemesek bile sempati beslediğini ifade edebiliriz. Uşaklılar tarafından “İrfan Babası” olarak tanımlanan ve saygı gören bir kişinin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkiler kurması toplumun cemiyete bakışını da olumlu etkilemiş olabilir. Ancak II. Meşrutiyet öncesinde

²⁸ Ahmet Tahir, a.g.e., s. 20.

²⁹ Ahmet Tahir, a.g.e., s. 83-84.

II. Abdülhamid'i öven ve ağdalı bir dille onun icraatlarını metheden Nilüfer Mecmuasında³⁰ yazması o senelerde İttihat Terakki ile bağının olmadığını düşündürmektedir. Buna mukabil 1910'dan itibaren şiirlerinin yer aldığı Beyanü'l Hak Mecmuası ise genelde Abdülhamit'e karşı ve istibdad düşmanıdır.³¹ Derginin yazar kadrosunun Abdülhamid rejimine getirdiği eleştiriler ile Ahmet Tahir'in Gülşen-i İrfan Çiçekleri adlı eserindeki eleştiriler hemen hemen aynıdır denilebilir. Bu da bize gösteriyor ki Ahmet Tahir Efendi'nin İttihat Terakki ile olan bağı II. Meşrutiyet ve sonrasında gelişmiştir.

Şairliği

Ahmet Tahir Efendi'nin eğitimci kişiliğinin yanında diğer önemli bir özelliği şairliğidir. Küçük yaşlardan itibaren şiir yazmaya başlamış olan Ahmet Tahir Efendi'nin müstakil bir şiir kitabı yoktur. Daha çok dönemin dergi ve gazetelerinde şiirleri yayınlanmıştır. Özellikle on dört yaşındayken Nilüfer Mecmuasında gönderdiği kıt'a ve bu şiire dönemin Uşak Kaymakamı Hıfzı Bey'in yazdığı kıt'aya Nilüfer Mecmuası sayfalarında şu şekilde yer vermiştir.³²

Ayıntâbî merhumun hafidi fâzıla-yı mahalliyeden Hâce Ömer Efendi'nin on dört yaşında mahdûmu Hafız Tahir Efendi'nin bir kıt'a-yı ra'nâsı olarak bilhassa gönderilmiştir.

Kıt'a

Dost yüzünden umulur muydu cefâ

Neyledi bak bana hûrşîd-likâ

Görmedi bizim visâline sezâ

Ne kadar yalvarıb ettimse ricâ

Mûmâileyhin gayret ve zekâsını takdiren Uşak Kaymakamı İzzetlü Hıfzı Bey Efendi tarafından inşâd ve irsâl buyrulmuştur.

³⁰ Alev Sınar Çılgin, "Bursa'nın İlk Edebiyat ve Sanat Dergisi: Nilüfer", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 10, 2006/1, s. 50.

³¹ Ramazan Boyacıoğlu, "Beyanü'l- Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 1998.

³² *Nilüfer*, Sene: 5, Sayı: 52, 1 Cemaziyelahir 1308, s. 635.

Kıt'a

Bir tıfıl sinni henüz ermemiş on dörde daha
Derd-i aşkın eseri bunda da olmuş peydâ

Mefhâr-ı memleketin necl-i mahzar bedeli
İsmi Tahir pederi Hâce Ömer Mevlana

Ahmet Tahir Efendi şiirlerinde üzerinde durduğu konulardan birisi hürriyet ve vatan sevgisidir. Gülşen-i İrfan Mektebinde gerçekleşen tevzî-i mükâfat töreninde hürriyet ile ilgili sayısız misal veren ve sözü sürekli bu konuya getiren Ahmet Tahir Efendi, II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte kavuşulan hürriyet ortamında onun ne büyük bir nimet olduğunu "Hürriyet" adlı şiirinde şöyle anlatıyordu:

Açıldı, ebr-i kederden sema-yı hürriyet
Göründü, haver-i tabişnüma-yı hürriyet

Cihan-ı milleti feyz-i nevine gark etti
Tul'u' handeveriyle ziya-yı hürriyet

Getirdi enfüs ü âfâkı ihtizâza bütün
Ne nağme-i felekidir? Neva-yı hürriyet

Bülend, kevkebesi; belki asumanlardan,
Değil mi reşk-i Süreyya? saray-ı hürriyet

Cihan, cihan olalı görmemişti böyle zaman
Zamana şaşaa verdi lika-yı hürriyet

Temevvücatı ufuklarda lema-piradır
Bakın! Ne mertebe-yi ulvi neva-yı hürriyet

Medar-ı mefharet-i ravza-yı hamiyettir
Hezar, zemzemeyi pür safa-yı hürriyet

Bugün otuz iki milyon nüfus-ı Osmanî
Teneffüs etmede ancak hava-yı hürriyet

Uşak'ta İttihatçı Bir Mektep Müdürü: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)

Sevimli, cazibeli şuh-ı şive-perverdir
Yegânedir melek-i dilrûba-yı hürriyet

Açıl, açıl! Varak- hatıram açıldıkça
Vatanda gonca-yı nüzhet-feza-yı hürriyet.³³

Yine hürriyetin yanında vatan sevgisini dile getiren şiiirler kaleme alan Ahmet Tahir Efendi Beyanü'l Hak'ka gönderdiği “Vatanaperverane Bir Gazel” adlı şiiirinde vatan için yapılması gerekenleri şu şekilde ifade etmektedir:³⁴

Şu zavallı vatana himmet-i ibzâle edelim
En büyük azim ile namusunu ikmâl edelim.

Durmayıb sâika-yı gayret-i merdâne ile,
Onu bir mertebe-yi refeate îsâl edelim.

Düştüğü ka'r-ı belâdan çıkarıb bâlâyâ
Mâder-i müşfik-i biçâreyi i'câl edelim.

Besliyorken bizi üstünde vatan, hürmetini,
Şart-ı insâf ve hamiyet mi? Ki pâ-mâl edelim.

Var iken hubb-u vatan, hiss-i meâli dilde,
Ne için vaktimizi yok yere işgâl edelim.

Bu vatandır, açacak millete istikbâli,
Fıkr-i mâzi ile endişe-i ahvâl edelim.

Her fedakârlığı, her müşkülü der-pîş ederek,
Vatanın izzetini, ikdâm-ı a'mâl edelim.

³³ Ahmet Tahir, “Hürriyet”, *Beyanü'l Hak*, Cilt: II, Sayı: 53, 15 Mart 1325, s. 1109.

³⁴ Ahmet Tahir, “Vatanperverane Bir Gazel”, *Beyanü'l Hak*, Cilt: II, Sayı: 48, 8 Şubat 1325, s. 1031.

Geliniz zümre-i erbâb-ı himem birlikte,
Hâk-pây-ı vatani, ravza-yı ikbâl edelim.

Ahmet Tahir Efendi'nin vatan ve hürriyet temalı şiirlerinin yanı sıra ramazan³⁵, kadir gecesi³⁶, veladet kutlaması³⁷ gibi dini içerikli şiir ve kasideleri ile baharın gelişi³⁸, Muavenet-i Milliye Cemiyeti tarafından satın alınan dört torpido³⁹ için yazdığı doğa ve dayanışma temalı şiirleri de bulunmaktadır.

Şehadeti

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ile birlikte 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'e asker çıkartmışlar ve hızla Ankara yönüne harekete geçmişlerdir. 29 Ağustos 1920 Pazartesi sabahı Uşak'a giren Yunan askerleri 1 Eylül 1922 tarihine kadar Uşak'ta kalmışlardır. Şehrin çeşitli yerlerinde karargâhlar, cephanelikler ve talimgâhlar kurmuşlar ve Uşaklıların hiç de hatırlamak istemedikleri seneler yaşatmışlardır. Yunanlılar Çallı Ömer Efendi Camiini ve medresesini karargâh ve cephanelik olarak kullanmışlardır. 1 Eylül 1922 tarihinde Türk ordusunun şehre girmesiyle birlikte geri çekilmek zorunda kalan Yunan ordusu geri çekilirken şehrin belirli bölgelerini yakmaya başlamışlar ve birçok masum insanı öldürmüşlerdir. Yunanlıların şehri terk ederken şehit ettikleri şahıslardan birisi de yakından tanıdıkları Ahmet Tahir Efendi'dir. Tahir Efendi'nin şehit edilmesini o yıllarda 21 yaşında olan olayın tanıklarından Kadıköylü Hoca'nın oğlu Mehmet Koçyiğit şu şekilde anlatmıştır:

“Bizim taarruzdan falan haberimiz yok tabii... İşgal altındayız. Havadis falan alamıyoruz. 26 Ağustos Cumartesi sabahıydı çarşıdaki dükkânımıza gidiyoruz. Yanımda da Çardaklı Hüseyin isminde bir arkadaşım vardı. Tahir Efendilerin evinin önünden geçerken Tahir Efendi, eli arkasında, ayakta, yanında bulunan bir iki kişiyle konuşuyordu. Biz selam verdik. Gülümseyerek:

³⁵ Ahmet Tahir, “İstikbâl-i Ramazan”, *Beyanü'l Hak*, Cilt: III, Sayı: 78, 6 Eylül 1326, s. 1511.

³⁶ Ahmet Tahir, “Tes'îd-i Leyle-i Kadir”, *Ahenk*, 2 Kânunuevvel 1319.

³⁷ Ahmet Tahir, “Velâdet Kutlaması İçin Gönderilmiş Başlıksız Manzûmeler”, *Ahenk*, 12 Teşrinievvvel 1320.

³⁸ Ahmet Tahir, “Uşaktan Bahariye”, *Nilüfer*, Sayı: 53, 1 Receb 1308, s. 649-650.

³⁹ Ahmet Tahir, “Bu Kere Muavenet-i Milliye Cemiyeti Tarafından İştira Olunan Dört Torpido Münasebtıyla”, *Beyanü'l Hak*, Cilt: II, Sayı: 58, 19 Nisan 1326, s. 1190.

Uşak'ta İttihatçı Bir Mektep Müdürü: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)

— Mehmet Efendi dedi, başını salladı. Bana gel diyordu. Vardık yanına.

— Buyurun Hoca Efendi dedim.

— Duydun mu yahu havadisi, duydunuz mu? Dedi.

— Hayrola... dedim.

— Bu sabah bizimkiler taarruza başladı. Gidiyor bunlar. Bu sözleri söylerken yüzü gülüyordu. Sevinç içindeydi. Biz de sevindik.

— Yaaa, dedik.

Ayrıldık. Hakikaten yolda Yunanlıların göze batar bir telaşı vardı. Camide, Ömer Efendi Camiinde cephaneleri vardı. Cephaneleri yüklüyorlar, geliyorlar, gidiyorlar. Bu fevkalade telaşın bir sebebe dayandığı belli. O gün öyle geçti.

Biz artık bundan sonraki üç dört günü heyecanla geçirdik. İntizardayız. Nihayet top sesleri duyulmaya başladı.

(...)

Dükkâna da gitmez olduk. En son Uşak pazarı perşembe günü idi. Pazara gitmedik, dükkânı da açmadık. Ortalık kalabalık. Gelip giden Yunan askerinden geçilmiyor. Evde kapalı kaldık intizardayız. O gün akşam oldu. Etrafta çat-pat silah sesleri duyuluyor. Tatlı Fabrikası vardı Gedizli Fuat Bey'in. Ağda, tahin yapardı. Orda yangın başladı. Fakat çabuk söndürüldü. Daha sonra Karakıran taa o Hıristiyan mahallesinin yukarisından başladı. O devam etti. Derken bizim mahallenin birçok yerinden başladı yangın. Artık anlaşıldı memleket yanacak.

Bizim adadaki insanlar bir araya toplanmaya başladı. Vakit yatsı sonu. Karşımızda bulunan Demirlerli Mustafa da var. Onların adadakiler de bizim kısma geldi. Tahir Efendi rahmetli kibar, temiz, üstüm toz olur diye çok dikkat eder. Öyle bir tabiatı var. Gayet temiz gezer, kibar bir tavrı var. Herhalde o, bunun için olsa gerek duvarın üstünden atlayıp gelmek istemedi bizim tarafa. Sonradan işittiğimize göre kapıyı açayım demiş. O aralıkta bir küçük kapıları vardı onların. Caddeye karşı olan büyük kapıdan değil de, -aralığa karşı, poyraza doğru Özyiğit'in karşısındaki kapı- o kapıyı açmış. Açar açmaz Yunan askeri demek bekliyormuş ki, derhal ateş açmış. Feriha isminde 8-10 yaşlarında güzel bir kızı vardı. O da beraber aynı yerde şehit olmuşlar. Evde kayınbiraderi Azizlerli Osman Efendi rahmetli çocuklarıyla beraber bulunmaktaymış. Tahir Hoca ve kızı orada vurulunca hemen geri çekilmişler. Demirlerli Mustafa ile duvardan atlamışlar. Ölenler orada kalıyorlar.

(...)

31 Ağustos'u 1 Eylül'e bağlayan gece Uşak'ın kıymetli evladı Gülşen-i İrfan'ın kurucusu Hoca Tahir Efendi'yi kaybettik ve Yunanlılar tarafından yakıldı o gece Uşak...⁴⁰

Ahmet Tahir Efendi'nin şهادeti Uşaklıları büyük üzüntüye sevk etmiştir. Gülşen-i İrfan Mektebini bitiren, daha sonra aynı okulda muallimlik yapmış, 1929-1932 yılları arasında Uşak Belediye Başkanlığı görevini yürütmüş olan Haşim Tekin Bulkaz'ın Ahmet Tahir Efendi'nin ölümünün birinci sene-yi devriyesi olan 1 Eylül 1923 yılında mezarı başında yaptığı konuşma bu üzüntünün en açık göstergesidir. Bulkaz konuşmasında hocası Ahmet Tahir Efendi için şunları söylemiştir:

“Burada muhterem bir şehidimiz medfûndur. O memleket semasında pek müstesna bir şekilde doğmuş bir yıldız idi. Nuru senelerce bizim yolumuza çırağ oldu. Bu parlak sitare Tahir Efendi Hazretleridir. Büyük adam yetiştirmekte pahlı olmayan bu vatan, bu muhit, huzurunda bulunduğumuz büyük ölüyü, pek ehemmiyetli ve itinalı vücuda getirmişti. Tahir Efendi zeki, durbîn bir vatanperverdi. O, memleketin her şeyden ziyade ilim eksikliğini yaşadığını takdir etmiş ve memleketine faziletinden, nurundan ihsanlara başlamıştır. Merhumun tedris ve irşat yolunda gittiği yol, önce açılmış bir yol ve çığır değildi. O, gittiği yolunda müessisi, vazı'ı, müddeisidir.

Tahir Efendi'ye pederinden bir müessese-yi ilim kaldı. Fakat, bu müessese-yi ilerletmek, onu bir gülizar-ı fazilet haline koymak lazım geliyordu. Onun bir köşeciğinde pek mütevazı başlayan bir bahçe açtı. Orası Gülşen-i İrfan oldu.

Tahir Efendi memleketin en büyük adamı idi. Bunu Yunanlılar da anlamışlardı ki memlekete en büyük fenalığı yapmak istedikleri gün ve memlekete az zamanda azim bir darbe indirmeyi kurdukları gün onu vurdular. Uşak semasının parlak yıldızı söndü.

Hiç unutmayacağımız bir acı vardır. Tahir Efendi çok hassastı, o, daima heyecanlı, daima mütehassis idi. Hodserazlığın, hodseraz hareketin meraretini en çok o duyardı. Gençliğin en teravetli demlerini (...) zamanı, istibdat zamanlarında geçti. Hava-yı hürriyet onun göğsünü herkesten fazla şişirmişti. Hürriyet öyle bir neşesi-ydi ki merhumun, şahsi gaile ve elemelerini hissettirmede. Vaktaki Yunan tecavüzü ve istilai hareketler başladı, hocamız

⁴⁰ Mehmet Koçyiğit, “Hoca Tahir Efendinin Şهادeti ve Yunanlıların Uşak'tan Kaçışı”, *Dünkü Bugünkü Uşak Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7-8, Ağustos-Eylül 1969, s. 39-41.

bundan çok müteessir oldu. Esaret günlerinde yalnız hayali yaşıyor, yalnız istikbali düşünmeye, istikbalde böyle ve bugünkü gibi bir gün ile aldanyordu.

Ey! Aziz ölü... Büyük vatanperver... Muhterem şehit...

Sen bizi terk ederken yalnız değildin. Senin, yine senin kadar mağdur, senin kadar mazlum, yüzlerce refikin, bizim kardeşlerimiz vardı. Sana o kafilenin serdarı sıfatıyla söylüyorum, aziz arkadaşlarına bizim onları unutmadığımızı iblağ et...

Sana ve masum kafilene, mazlum şehitlere, bizden sayısız selam, nihayetsiz tasim, halisane Fatiha...⁴¹

Ahmet Tahir Efendi'nin mezarı bugünkü Orhan Dengiz Anadolu Lisesi'nin bulunduğu yerde aile mezarlığında yer almaktayken şehir içindeki mezarlıkların kaldırılması kararının alınmasından sonra şehrin kuzeyinde yer alan Karadede Mezarlığına nakledilmiştir. Hatta hocanın naaşı buradaki küçük bir meşe ağacının altına defnedilmiştir. Daha sonra bu mezarlık arsa haline dönüşünce hocanın mezarının yerini tespit etmek mümkün olmamıştır.⁴² Mezarının ortadan kaybolması üzerine Orhan Dengiz'in Dayısı Hüseyin Hilmi Akbay'a yazdığı mektuba, Akbay'ın yazdığı cevap yine Ahmet Tahir Efendi'nin Uşaklılar için değerini gösteren bir vesikadır. Akbay mektubunda Dengiz'e;

“Oğlum, mektubunun birisinde merhum pederinize ait mezarı bulamadığımızdan müteessir olduğunuzu okudum. Bundan ben de müteahassis ve müteessirim. Ama ne yapalım gerduş-ı eyyam her şeyi unutturuyorsa da hepimizin ve onu çok sevenlerin kusurlarımız var. Lakin onun kalbi cümlelerin kalbidir. Onun kabri bütün bir kabristandır, bütün memlekettir hatta. Erbâb-ı ilim ve irfanın kalbidir. Esasen o mübarek şehittir. Şehitlerin kabir taşı falan olur mu? Onların makamları alay-ı alenidir. Taş falan şöyle dursun şehitler kefensiz olarak elbiseleriyle defnolunurlar. Hatta yıkanmazlar bile. Oğlum, bu fani dünyada neyin ehemmiyeti var ki nişane olan mezar taşının kıymeti olsun? Mezar taşı da bir gölge gibidir. O da baki değildir. Bir karalıdır. Baksanıza Mehmet Akif mezar taşı hakkında ne diyor:

Ey gölgeden ümid-i vefa eyleyen insan,
Kaç gün seni hatırlatacaktır şu karalı.⁴³

⁴¹ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 10-11.

⁴² Günümüzde bu mezarlığın bulunduğu arsa üzerinde İmam-Hatip ve Ticaret Liseleri yer almaktadır.

⁴³ Dengiz, Aile Belgeleri 2, s. 12.

Sonuç

Uşak'ın yetiştirdiği önemli ilim adamlarından Çallı Ömer Efendi'nin oğlu olan Ahmet Tahir Efendi babasından aldığı ilk eğitiminden sonra rüşdiye mektebini bitirmiş, daha sonra yine babasının medresesinde eğitim öğretimine devam etmiştir. Babasından devraldığı eğitim görevini 1901 senesinde tesis ettiği Gülşen-i İrfan Mektebi ile sürdürmüş, bu okulda verdiği eğitim sayesinde kısa sürede Uşaklılar nezdinde önemli bir mevki elde etmeyi başarmıştır. Hem Uşak Kazası'nda, hem de Kütahya Vilayetinde önemli görevler üstlenmiş olan Tahir Hoca, Uşak'ta bir kanaat önderi konumuna yükselmiştir. II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişki kurmuş ve Sultan II. Abdülhamid rejiminin ateşli bir muhalifi olmuştur. Nilüfer, Beyanü'l Hak, Ahenk gibi dergi ve gazetelerde şiirler ve yazılar kaleme almış olan Ahmet Tahir Efendi, yaklaşık iki sene Yunanlıların işgali altında kalmış olan Uşak'ta, oldukça zor şartlar altında Gülşen-i İrfan Mektebinde eğitim öğretime devam etmiştir. Onun Uşaklılar üzerindeki tesirini yakından müşahade eden Yunanlılar Uşak'tan ayrılırken Ahmet Tahir Efendi ve kızını şehit etmişlerdir. Uşak'ın siyaset, ilim ve kültür hayatında izler bırakan Ahmet Tahir Efendi çok yönlü kişiliği ile yaşadığı şehre önemli katkılar sağlamıştır. Okulunda istihdam ettiği muallimler, uyguladığı öğretim metotları ve okul içinde sağladığı disiplin sayesinde bu okuldan mezun olan öğrenciler şehir ve ülke sathında önemli vazifelere gelmişler ve hizmetlerde bulunmuşlardır.

Uşak'ta İttihatçı Bir Mektep Müdürü: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)

KAYNAKÇA

- “Şura-yı Ümmete”, *Şura-yı Ümmet*, 12 Kânunusani 1324.
1898-1899/H. 1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Bursa.
1900-1901/H. 1318 Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Bursa.
Hüdavendigâr Vilâyeti 1329 Senesi Meclis-i Umûmî İctimainın Zabıtname ve Mukerrerâtı, Bursa, 1330.
Ahmet Tahir, “Hürriyet”, *Beyanü'l Hak*, Cilt: II, Sayı: 53, 15 Mart 1325.
Ahmet Tahir, “Vatanperverane Bir Gazel”, *Beyanü'l Hak*, Cilt: II, Sayı: 48, 8 Şubat 1325.
Ahmet Tahir, Gülşen-i İrfan Çiçekleri, Keşişyan Matbaası, İzmir, 1327.
Akyüz, Yahya. Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2010, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010.
Boyacıoğlu, Ramazan. “Beyanü'l- Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 1998.
Erkek, Mehmet Salih. “31 Mart'ın Taşraya Yansıması: Uşak Gülşen-i İrfan Mektebi Tevzi-i Mükâfat Töreni”, Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu, Bildiriler, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
İnal, Buğra. Cumhuriyet Döneminde Uşak'ta Siyaset ve Siyasetçiler (1923-1980), Meta Basım, İzmir, 2011.
Koçyiğit, Mehmet. “Hoca Tahir Efendinin Şehadeti ve Yunanlıların Uşak'tan Kaçışı”, *Dünkü Bugünkü Uşak Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7-8, Ağustos-Eylül 1969.
Nilüfer, Sene: 5, Sayı: 52, 1 Cemaziyelahir 1308.
Orhan Dengiz, Aile Belgeleri 2, 1982.
Sabah, 2 Kânunusani 1324.
Sınar Çılgın, Alev. “Bursa'nın İlk Edebiyat ve Sanat Dergisi: Nilüfer”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 10, 2006/1.
Tümer, Haşim. Uşak Tarihi, Gün Matbaası, İstanbul, 1971.